

Mario Molegraaf

Onder de Akropolis

Kleine geschiedenis van het moderne Griekenland

2016 Prometheus Amsterdam

Europa, de tijd dringt

Solidair met de strijdende Grieken (1821-1831)

Brandende dorpen op de achtergrond. Twee soldaten, een van hen voorzien van een kostbaar kromzwaard, bewaken een groep mensen. Een naakte vrouw, voorbestemd tot een leven als slavin, is aan een paard vastgebonden. Een al even naakte man is stervende aan zijn wonden. Op de buik van een dode moeder kruipt een baby, op zoek naar de borst. Voor één keer rennen we eens niet langs het werk, met 419 x 354 cm een van de omvangrijkste schilderijen in het Louvre, maar houden we halt. Een tragedie, zo begrijpen we zonder een blik op het bijbehorende bordje met de naam van de schilder en de titel. Eugène Delacroix toonde zijn *Scènes des massacres de Scio* op de Salon van 1824. Drie jaar eerder had hij een vriend verteld naam te willen maken met een tafereel uit de strijd tussen Grieken en Ottomanen.

Dit werk bracht de gewenste roem. Het is, de navrante details inclusief, met de Turkse daders en de Griekse slachtoffers, geen artistieke overdrijving, geen schildersfantasie. Delacroix confronteert je met een sleutelscène uit de Griekse geschiedenis, het gruwelijkste moment misschien maar tegelijk het moment van een beslissende omslag. Ineens was er aandacht voor wat er aan een verre kust gebeurde. Het woord bestond nog niet, het erin vervatte gevoel wel.

Een golf van solidariteit, van door ontzetting gevoede hulpvaardigheid overspoelde Europa. Spoelde nog verder, in Amerika schreef William Cullen Bryant een gedicht 'The Massacre at Scio', vol van het idee dat de catastrofe toch enige zin moest hebben, vol van wraakzucht vooral:

Weep not for Scio's children slain;
Their blood, by Turkish falchions shed,
Sends not its cry to Heaven in vain
For vengeance on the murderer's head.

A.P.F. Guerrier de Dumast, een man met Griekse contacten, wond zich in zijn dichtwerk *Chios. La Grèce et l'Europe* uit 1822 nog heviger op over wat de 'Turkish falchions', de Turkse kromzwaarden, hadden aangericht. 'Europe, le temps presse,' laat hij de slachtoffers zeggen. Europa, de tijd dringt! De tijd dringt om Griekenland te verlossen, voor herstel van 'justice et liberté', recht en vrijheid. In al het geweld wordt een volk met roemrucht verleden herboren: 'Vieux de gloire, au milieu de l'Europe étonnée, / Un peuple renaissait.' Volgens de dichter houdt Europa zich liever slapend voor de weeklachten: 'L'Europe aime à dormir au bruit de leur supplice.'

Ook Percy Bysshe Shelley had zich, in de inleiding van zijn versdrama *Hellas*, geschreven in 1821, waarschijnlijk het eerste dichtwerk over de Griekse onafhankelijkheidsoorlog, verbaasd over 'the apathy of the rulers' jegens de Grieken die uit de as van hun ruïne herrijzen. 'We are all Greeks' luidden zijn beroemde woorden: aan hen danken we onze wetten, onze literatuur, onze religie en onze kunst.

In Guerriers reactie, en die stemming is algemeen, gaat

Helleense liefde gepaard met weerzin jegens de islam: 'Loin de nous le Coran [...] et la peste'. Iemand met een 'goût sûr' en een 'esprit éclairé' vroeg hem of het gepast is de Koran en de pest in één adem te noemen. Daarom wijdde hij een uitgebreide noot aan de kwestie, twee eeuwen later nog akelig actueel. Er mogen nog zo veel aardige islamieten zijn, er valt weinig aardigs te zeggen over de stichter en het boek van hun religie. Haat, geweld en moordzucht vormen een geloofsartikel van de islam, probeert Guerrier aan de hand van een aantal passages uit de Koran te bewijzen.

Maar zijn daarmee de 'massacres de Scio' verklaard? Scio ofwel Chios is nog altijd befaamd vanwege de mastiekbomen waaruit glasachtige tranen tevoorschijn komen, een voor allerlei doeleinden gebruikte hars. Bekend zijn ook de zogeheten mastiekdorpen, de plattegrond is stevast een labryrint, de huizen vormen samen een vestingmuur. Juist vanwege de mastiek, indertijd populair in kauwgumvorm, was Chios een rijk eiland. Vanaf 1272 was het in handen van Venetië, later had Genua het er voor het zeggen, in 1566 kwamen de Ottomanen. De Turkse bezetting en belasting was licht, een raad van Grieken nam de belangrijkste besluiten. Maar toen Griekse vrijheidsstrijders probeerden de bewoners van Chios achter zich te krijgen, lieten Turkse repressiemaatregelen niet lang op zich wachten.

In maart 1822 verdeelden twee Griekse veldheren het eiland onder elkaar. De citadel hadden ze niet in handen gekregen en door de aanvoer van versterkingen vanaf het nabije Turkse vasteland verliep de herovering moeiteloos. Er stond een rekening open: op een van de eerste grote overwinningen van de Griekse onafhankelijkheidsstrijders, de slag om Tripoli in september 1821, was een slachting van

duizenden islamitische en joodse burgers gevolgd. Boven-
dien was de tijd gekomen om een voorbeeld te stellen. Een
grote Turkse troepenmacht, met veel vrijwilligers, aange-
lokt door het vooruitzicht te kunnen plunderen, kreeg op-
dracht mannen van boven de twaalf, vrouwen van boven
de veertig en kinderen van beneden de twee om te brengen.
Het aantal doden schat men tegenwoordig op 25.000, ver-
der zouden 45.000 slaven zijn gemaakt. Zelfs voor mensen
die naar gewijde plaatsen waren gevlucht, gold geen gena-
de. In het klooster Nea Moni krijg je ruim honderd sche-
dels en vele botten van slachtoffers te zien.

Later, op een maanloze nacht, wisten de Grieken het vlag-
genschip van de Turken, met tweeduizend opvarenden, te
benaderen en de kruitkamer in brand te schieten. Een actie
die nieuwe wreedheden door de bezetters van Chios uitlok-
te. Het was een handelseiland, buitenlanders konden de
ontwikkelingen volgen. Van Engelse zijde klonk dreigende
taal tegen het Ottomaanse Rijk. Maar de slachtpartij had
vooral effect op de publieke opinie.

De sympathie voor de getroffen Grieken was immens,
ook in onze streken. Men richt comités op, men zamelt geld
in. Zelfs vertrekken vrijwilligers om de strijd aan te gaan.
'Weêr heeft, na de eeuw van smaad en schand,' / Het diep-
gezonken Griekenland, / Door moed beziel, het hoofd
verheven,' begint een bladzijden lange 'Opwekking aan Ne-
derland, ten behoeve der Grieken, die voor hunne onafhan-
kelijkheid strijden' door Adriaan van der Hoop. Hij verwijst
naar het antieke Griekenland: 'En 't land, waar Solon wet-
ten schonk, / Waar Plato door zijn wijsheid blonk, / Zag 't
lijden van verguisde slaven.' Er woedt, aldus de dichter, een
heilige oorlog, islamieten tegen christenen: 'En, met Gods-

lastrend hoongedruisch, / Beschimpt hun woede Christus' Kruis, / En knielt voor Mecca's logenteeken!'

De noodkreten van de Grieken stijgen op 'van Scio's uitgeplonderd strand', schrijft hij, maar inmiddels ook 'van Missolunghi's droeve boorden'. De val van Mesolonghi, voorjaar 1826, sprak misschien nog meer tot de verbeelding dan het drama van Chios. Velen sneuvelden bij een uitbraakpoging. In de stad achtergebleven vrouwen en kinderen eindigden als slaven. Eugène Delacroix kwam wéér met een schilderij, *La Grèce sur les ruines de Missolonghi*, te zien in het Musée des Beaux-Arts van Bordeaux. Schokkende bijzonderheden ontbreken niet, afgehakte hoofden, een dode hand steekt uit de puinhopen, maar de aandacht gaat vooral uit naar de ferme jonge vrouw in de kleuren wit en blauw die 'La Grèce' belichaamt.

De Nederlander E.W. van Dam van Isselt protesteerde met een in boekvorm, 'ten voordeele der Grieken', uitgegeven gedicht. Met de inmiddels bekende uithalen: 'Neen moord en moord alléén, behaagt aan ISLAMs benden, / Die ieder regt der menschheid schenden.' J.H. van der Palm, predikant, vreest in een 'Uitboezeming bij den val van Missolunghi' het ergste: 'Moet eindelijk Griekenland bezwijken, / Na zoo veel strijd, na zoo veel moed; / De kruisvaan van zijn vesten strijken, / En Mecca's stander weér zien spiegelen in zijn bloed?'

Zijn pessimisme zal ongegrond blijken. De Europese politici kiezen voor Griekenland, misschien uit bekommernis om geschonden mensenrechten, zeker om strategische redenen, het besef dat een nieuw evenwicht nodig was, andere grenzen voor Europa getrokken moesten worden. Intussen was het enthousiasme bij het publiek voor de Griek-

se zaak alweer aan het tanen. Grieken waren sympathiek als schuldeloze slachtoffers, maar er kwamen berichten over schurkenstreken van hun kant en over grote verdeeldheid. Een dieptepunt was, najaar 1831, de moord op de alom gewaardeerde leider van de pasgeboren Griekse staat, Ioannis Kapodistrias.

De Nederlandse militair G.A.C.W. de Thouars publiceert een dichtstuk *De moord van Capodistrias*, voorafgegaan door een 'levensbericht' waarin hij stilstaat bij 'tweedracht in den Raad' en niet-beteugelde 'zeerooverijen der Hydrioten en andere eilanders'. Maar de zwaarste slag 'die dit land treffen konde, viel vóór op den 9 October 1831' (dat is de datum volgens de oude, juliaanse kalender; in de nieuwe, gregoriaanse kalender is het 27 september). Kapodistrias werd 'aan de deur van zijn huis opgewacht door KONSTANTIEN EN GEORGE MAUROMICHALES, zoon en broeder van den bekenden Griekschen Bevelhebber PIETRO-BEIJ, die wegens zijn onrustig gedrag sedert Januarij van dat jaar op het Kasteel van Napoli di Romania gevangenzat; een hunner loste, toen de President uit zijn huis trad, op hem een pistool, waardoor hij aan het hoofd gekwetst werd; terstond daarna ontving hij van den ander een dolksteek in den buik, zoodat hij levenloos nederzonk.'

Vanwege zijn woorden en zijn daden zien veel Grieken van vandaag Kapodistrias haast als een heilige. Kenmerkend is hoe hij Griekenland liet kennismaken met de pieper. Hij stuitte op argwaan, zeker omdat hij aanvankelijk de nieuwigheid gratis wilde laten uitdelen. Plan B werkte beter: de lading onder zware bewaking op de kade van Nafplio deponeren. Juist die bewaking maakte het voedzame gewas aantrekkelijk en 'dieven' stortten zich erop. Zo raak-

te Hellas aan de *patata* (het nieuw bedachte woord *jeomilon*, aarde + appel, slikte men niet en belandde anders dan onze aardappel in het taalkundige rariteitenkabinet).

Na het pistoolschot en de dolksteek verdween de solidariteit met de oude Grieken en hun jonge Griekenland even snel als die was opgekomen. Maar korte tijd waren woorden als van Van der Hoop, hoe hol ze tegenwoordig ook overkomen, volkomen oprecht geweest:

Komt dan, wat Godsdienst ge ook belijdt,
Aan Griekenland uw hulp gewijd:
Snelt naar 't altaar der Menschheid henen!

Onder de Akropolis

Griekenland toen en nu

Mijn Griekse liefde

Zonder bezwaar durf ik voor de aanstaande dertig jaar de weersverwachting voor Athene te geven. Maar over de politieke ontwikkelingen in de komende dertig dagen durf ik geen voorspelling te doen. Al een paar eeuwen is Griekenland voortdurend in het nieuws, per jaar gebeurt er ongeveer evenveel als bij ons in een halve eeuw. Wat je bij het schrijven over Griekenland tot beperking noopt. In de hoofdstukken die volgen, worden enkele faillissementen slechts in het voorbijgaan genoemd, oorlogen onbesproken gelaten, series staatsgrepen geschrapt. Ik kan niet anders bieden dan een onafhankelijke, onvermijdelijk persoonlijke selectie en visie.

Mijn belangstelling voor Griekenland werd voor het eerst gewekt door een kinderboek dat me onder ogen kwam toen ik een jaar of negen was, *Het paradijs der rovers*. 'Dit kan nooit gebeurd zijn in het land van goden en helden!' stond op bladzijde één van dit verhaal over de ontvoering van twee Engelse dames en een Duitse plantkundige. Ondanks de misdaad gaat het er gemoedelijk aan toe, met goed eten, lekkere wijn en een prachtig uitzicht op Athene en de Akropolis. De bendeleider is een sympathieke schurk,

Hadgi-Stavros. Zogenaamd heel primitief, maar druk bezig met het beheer van zijn Britse aandelenportefeuille. Hij streed tegen de Turken en geldt als een nationale held. Le-ger en regering dansen naar de pijpen van deze 'koning van de bergen'. Een senator die niet luistert, krijgt met moord en brand te maken.

Inmiddels weet ik veel meer, misschien te veel. Bijvoorbeeld dat dit alles beslist wél in het land van goden en hel-den kan zijn gebeurd. De auteur zegt een getrouw beeld te geven van Griekenland omstreeks 1850. *Het paradijs der rovers* is een bewerking van de ook voor volwassenen aan-trekkelijke roman *Le roi des montagnes* door Edmond About, een eminente Griekenlandkenner, zoals hij bewees met *La Grèce contemporaine* (voor het eerst verschenen in 1855). In dat boek stelde hij vast: 'Les Grecs haïssent l'obéis-sance.'

Juist dat sprak me zo aan in *Het paradijs der rovers*. Weg met de gruwel van gehoorzaamheid! Je ging mee naar een land waar wel regels waren, maar het was niet de bedoeling je daaraan te houden. Waar was de weg naar dat beloofde land? Die vond ik pas later. Mijn eerste stappen op Griekse bodem zette ik op 27 augustus 1979, één dag voor mijn ne-gentiende verjaardag. Zo begon een liefde voor het land en de bewoners die nooit overging. Een liefde die altijd ver-mengd is gebleven met verbijstering en wrevel. De Grieken en Griekenland hebben nu eenmaal een ingewikkelde ge-bruiksaanwijzing.

Je stapt bij een Griek in de auto. Zonder nadenken begin je aan de veiligheidsgordel te trekken. Het bijna instinctie-ve gebaar wordt afgestraft met een gesnauwd: 'Denk je soms dat ik niet goed rijd!' Je krijgt geen tijd om een geheel